Poul Erik Pedersen

GØR GÅRDEN LIDT GRØNNERE

Hvordan kan man – med simple midler og for få penge – lave forbedringer i sit gårdmiljø?

GØR GÅRDEN LIDT GRØNNERE

Af Poul Erik Pedersen
Pedersen@agendacenter.dk

© Agenda 21 Østerbro, 2007
Det er tilladt at citere fra dette hæfte, men eftertryk, kopiering eller anden brug af guiden må kun ske med forudgående tilladelse og kildeangivelse.

Publikationen har modtaget økonomisk støtte fra:
Agenda 21 Center Indre Nørrebro
35 30 19 24 • debat@norrebro.nu
Bispebjerg Miljøcenter
35 85 01 68 • marie@bimi.dk
Grøn Valby
82 33 45 04 • groenvalby.dk
Grøn Sydhavn
36 14 84 50 • info@groensydhavn.dk
Kvarterløft Nørrebro Park
35 87 45 00 • kb@parkkvarter.dk
Miljøsatellitten Ydre Nørrebro
35 87 45 23 • mads@bimi.dk

Med tak til forfatteren Poul Erik Pedersen, som har været aktiv i en lang proces frem til udgivelsen. Også en tak til Agendaudvalget med tidligere formand Axel Thrige Laursen og nyudnævnt formand Peter Juul, som har bakket op om projektet. Og en tak til støttepartnerne, som med interesse har deltaget i en følgegruppe med det formål at få publikationen trykt og udgivet.

Publikationen kan bestilles ved henvendelse til Agenda 21 Østerbro eller de enkelte støttepartnere.

Agenda 21 Østerbro
c/o JDM COM
Kuhlausgade 32,
2100 København Ø
Tlf.: 29 25 86 55.
www.agenda21oesterbro.dk

Redaktion: Jørgen Dahl Madsen, dahlmadsen@gmail.com
Lay-out: Højland Design
Fotos: Jørgen Højland, Jørgen Dahl Madsen, Poul Erik Pedersen m.fl.
Illustrationer: Poul Erik Pedersen

Tryk: Top Tryk Grafisk
Oplag: 5.000 eks.

Svanemærket, miljøvenlig tryksag produceret på klorfrit papir og med vegetabilske trykfarver.

ISBN 978-87-991759-1-8

Poul Erik Pedersen

GØR GÅRDEN LIDT GRØNNERE

Hvordan kan man med simple midler og for få penge lave forbedringer i sit gårdmiljø?

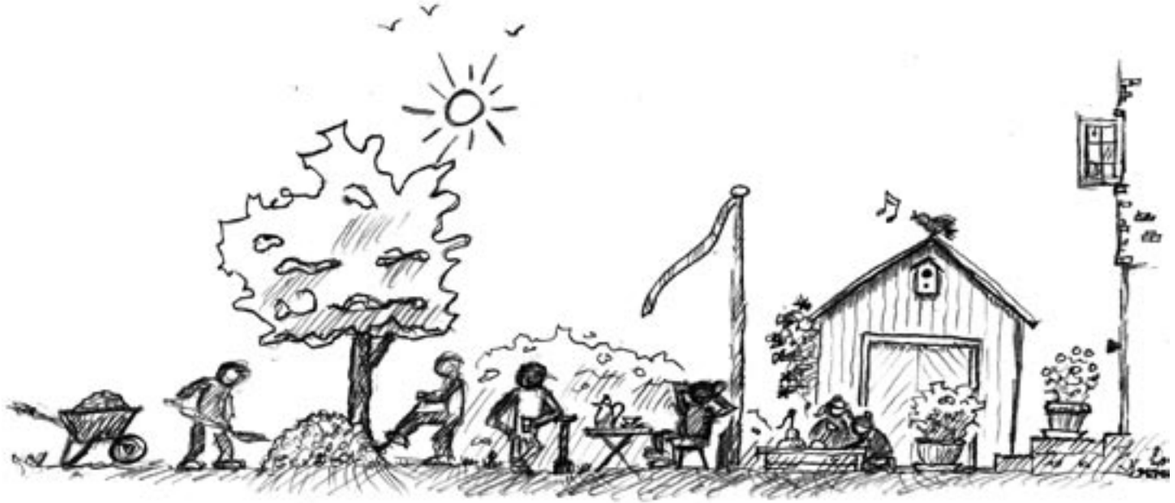

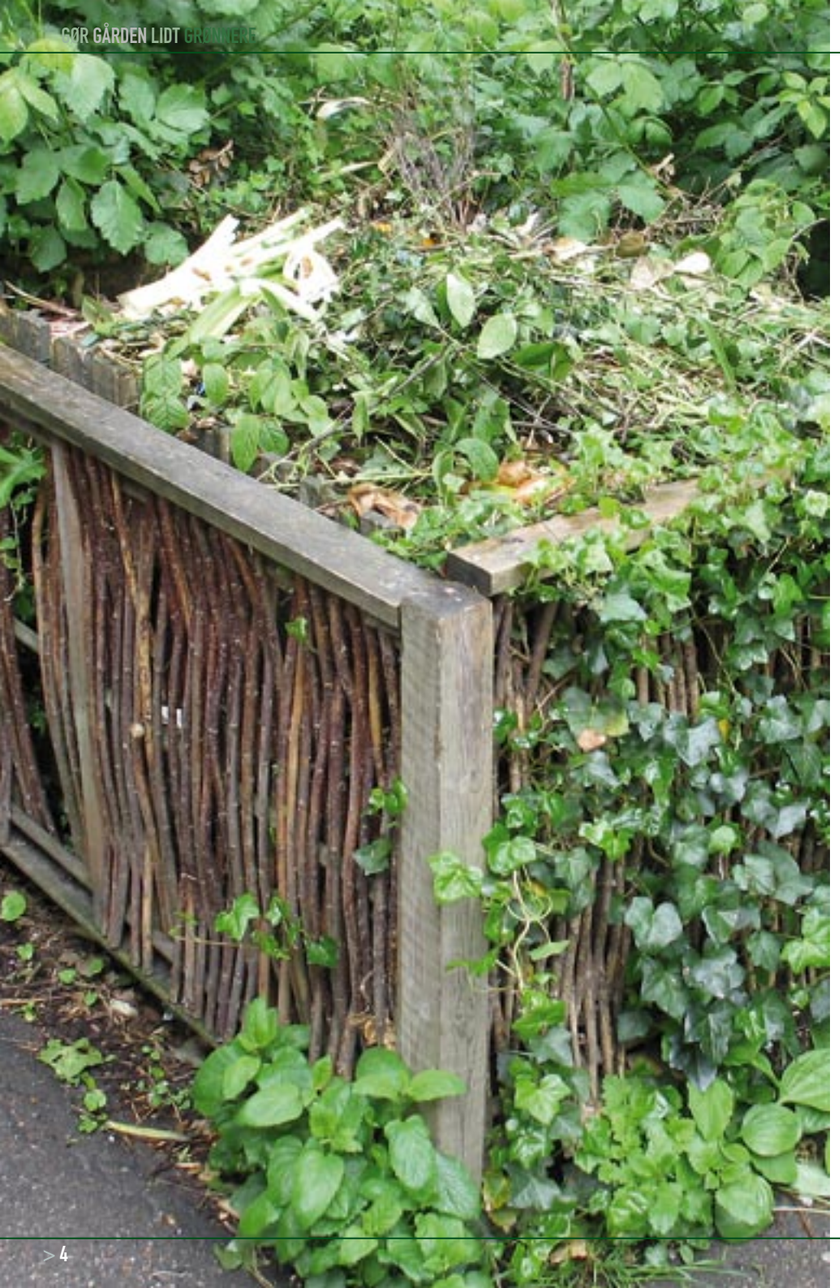

Indhold

Forord	5
Planlægning og overblik	7
Plantekasser	8
Planter til plantekassen	10
Læhjørner og opholdspladser	12
Overdækninger	15
Facadeplanter og espalier	16
Fliser, asfalt, husmure, plantebede...	18
Bakker, skråninger og andre slags niveauspring	21
Utraditionelle tiltag	22
Hække	24
Vand	25
Et par tips om formgivning og rumopdeling i gården	26
Planter til skyggen	27
Andre plantelister	28
Den praktiske huskeliste	30
Hvad koster det at lave?	32
Henvisninger	34

Forord

"Åh, gid vi dog kunne gøre noget ved den gård!" Sådan har mange af os, der bor i de københavnske karrégårde, sikkert ofte tænkt. Og måske har vi lige så ofte tilføjet – "men hvor skal jeg dog få tiden fra? Og pengene? Og kræfterne?"

Men fortvivl ikke! Hjælpen er nær! Ja, faktisk er den lige ved hånden. Det er nemlig tanken med dette lille hæfte at give en række idéer til, hvordan du og dine naboer kan gøre gården smukkere, frodigere og mere hyggelig med simple og billige tiltag og med en overkommelig indsats.

Vi lever i et rigt samfund, og det kan virke paradoksalt på den baggrund, at stress er blevet et alvorligt problem for mange. Men måske skyldes det mangel på grønne omgivelser. I Sverige arbejdes der målbevidst med terapihaver i behandlingen af de værst ramte, og der er en række tilsvarende terapihaver på vej i Danmark. Man har altid vidst, at grønne omgivelser – og aktivitetsmuligheder i det grønne – har en velgørende, opladende, afstressende effekt. Men hvorfor vente til den næste ferie eller den næste weekend (eller det næste stress-sammenbrud for den sags skyld) med at få prioriteret de grønne oplevelser i hverdagen? Hvorfor ikke gøre noget ved sagen lige nu nede i Jeres gård uden for Jeres fælles trappesten!?

Der er mange ting, I umiddelbart kan sætte i værk dernede – plante træer, brække et stykke af asfalten op, plante roser i et par gamle blikspande, flikke nogle plantekasser sammen eller lave en lille krydderurtehave, som også børnene kan have del i. Der er ikke noget som en rask lille arbejdsweekend til at skabe fællesskab og knytte venskaber på kryds og tværs i gården. Og det kan hurtigt blive starten på et længere forløb, med løbende forbedringer over flere år. Alene kan det være svært at overskue projektet. Men i fællesskab begynder idéerne at blomstre, og ofte bliver de til virkelighed, før man tror det muligt.

Grønt er godt for øjnene, siges det. Grønt er også godt for miljøet, vil vi tilføje. Byens landskab er domineret af asfalt, mursten, fliser og beton. Det gør luften tør og støvet, det skaber blæst og træk rundt om hjørnerne, og regnvandet skyller direkte ned i kloakken i stedet for at sive ned i jorden og blive til nyt grundvand. Et frodigt gårdmiljø har den modsatte effekt: Det dominerende indtryk i gårdhaven er grønne planter og smukke blomster. Bladene køler, renser og fugter luften. De giver læ for træk og blæst. Græs og busketter danner bløde overflader, som er rare at gå og se på, og som regnen kan sive ned igennem. Desuden danner en frodig gårdhave rum for kompostering, genbrug af grenaffald, dannelse af fugtig skovmuld og andre vigtige kredsløbsprocesser. Og så er det jo heller ikke uvæsentligt, at frodige planter optager CO_2, og dermed bidrager til at mindske den globale opvarmning. Et enkelt, frodigt træ kan snildt optage et ton CO_2 i sin levetid.

Der er mange fordele ved at forskønne gården, og det er slet ikke spor svært. Kig selv efter her i hæftet, og se så bare at komme i gang!

Med de bedste, grønne hilsner:

Agenda 21 Østerbro,
Agenda 21 Center Indre Nørrebro,
Bispebjerg Miljøcenter,
Grøn Valby,
Grøn Sydhavn,
Kvarterløft Nørrebro Park,
Miljøsatellitten Ydre Nørrebro.

Planlægning og overblik

Før I giver Jer i kast med at lave forbedringer i gården, kan det betale sig med lidt planlægning, i forhold til hvordan de forskellige ønsker skal prioriteres og omsættes til realiteter.

Der er flere forskellige virkemidler, I kan tage i anvendelse til at forskønne Jeres gård:

- Flere blomster. Flere farver.
- Flere planter – mere grønt at se på.
- Vand i form af fuglebade, regnvandstønder, havedamme, rislerender.
- Mere variation – hjørner og kroge, blomster og busketter, hvor der måske nu er udstrakte græsplæner eller flisebelægninger.
- Flere og bedre opholdsmuligheder – borde og bænke eller andre siddepladser, læ og måske overdækning.
- Flere og bedre aktivitetsmuligheder – både for børn og voksne: Boldspil, legeredskaber, havedyrkning, cykelreparation og så videre. Og måske en fælles plads til gårdfester. Eller bare et hjørne hvor man kan sidde og hygge sig med en god bog ...
- Sol er en gave, som man må undvære i mange gårde. Så hvis man har sol i gården, gælder det om at udnytte det. Men selv om der er meget skygge, kan man sagtens få en hyggelig og frodig gård ud af det alligevel. Og der findes flere måder, man kan få en mørk gård til at virke mere lys. (Mere herom senere i hæftet).

Tag højde for:

Bortset fra 'virkemidlerne' er der også nogle andre ting, som er værd at tænke på i forbindelse med planlægningen af forbedringerne i gården:

- Drift og vedligeholdelse, samt andre praktiske forhold. (Se afsnittet 'Den praktiske huskeliste')
- Sol, læ og overdækning. Eller, som det også kaldes med et lidt kringlet ord: At tage højde for 'mikroklimaet'.
- Afvejning af, hvor der skal være fliser, grus og asfalt, og hvor der skal være jord og planter. Jord og planter giver haveoplevelser og miljø, mens de befæstede overflader – fliser, grus og asfalt – er hensigtsmæssige til områder med megen færdsel og som underlag for møbler og inventar.
- Valg af planter – træer, buske, blomster og klatreplanter – som hverken bliver for store eller for små, og som ikke kræver mere vedligeholdelse, end I kan magte.
- Valg af materialer i øvrigt. Træ, stål, glas, mursten, beton...

Plantekasser

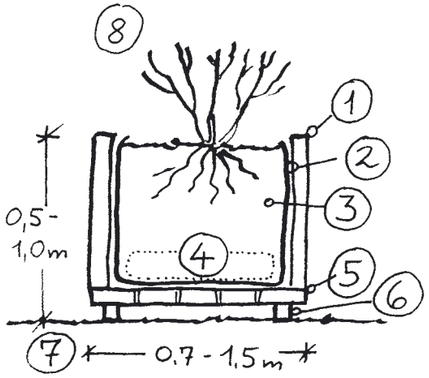

Den hurtigste og nemmeste måde at gøre gården grønnere er simpelthen at opstille nogle krukker eller plantekasser med planter i. Plantekasser kan man lave selv. Og hvis man laver flere af dem, kan de sættes sammen til afskærmning for en hyggelig opholdsplads.

Der er selvfølgelig den ulempe med plantekasser, at de kræver mere pasning end almindelige bede. Jorden tørrer lettere ud. Og så kan plantekasser komme til at se skrammede ud i løbet af nogle år.

Men det kan alligevel være nemmere og mere overskueligt at lave kasser i forhold til bede. Og så kan plantekasserne fungere som en 'forsøgsopstilling', før I beslutter jer endeligt for, hvor fliserne skal graves op og laves om til permanente bede med buske, træer og stauder i.

Hvis I ikke har prøvet at bygge plantekasser før, kan I starte med at bygge en plantekasse efter opskriften på næste side.

1. *Plantekasser kan bygges af flere forskellige slags materialer. Træ er nok det almindeligste, og det som er nemmest at arbejde med.*
   Træet holder længere, hvis I giver det en gang maling eller koldpresset linolie.

2. *Hvis I forer kassen med fiberdug, drysser jorden ikke ud gennem revner og sprækker.*

3. *I kan fylde kassen med indkøbt pottejord eller med almindelig havejord fra gården. Med havejord vil kassen blive meget tung!*

4. *Der findes særlige vandingsanlæg til plantekasser, man kan købe og lægge i bunden af kassen. Det kan være en fordel, hvis kassen er stor, eller hvis den skal placeres i direkte sol.*

5. *Der skal være huller i bunden af kassen, så overskydende vand kan sive væk.*

6. *Det er en god idé at give kassen en sokkel. Så undgår I, at bunden trækker fugt fra underlaget.*

7. *Kassen må ikke blive større, end at materialet kan holde til det. Hvis kassen bliver mere end 1 meter høj, kan I også risikere, at jorden i bunden af kassen bliver presset så meget sammen, at det begynder at rådne og lugte grimt.*

8. *Og så skal der selvfølgelig nogle gode planter i kassen. Det kan fx være et bunddække af Guldjordbær, nogle blomstrende Storkenæb og en enkelt Høstanemone. Det vil fungere godt både i lys og i skygge. Men der er mange andre muligheder – det gælder om at prøve sig frem!*
   Se plantelisterne på side 27-29.

Opskrift på en plantekasse

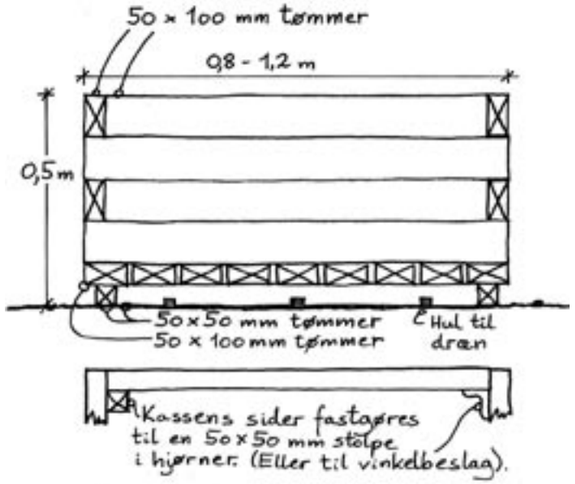

Alt træet males eller oliebehandles, før kassen samles.
Siderne skrues sammen med hjørnestolper eller vinkelbeslag.
Bunden skrues op i siderne. Soklen skrues op i bunden.

Hvis skruerne er varmforzinkede, undgår I, at de ruster. Hvis I bygger kassen af douglasgran, egetræ, lærketræ eller thuja, skal I benytte skruer af rustfrit stål, da træet ellers kan blive misfarvet omkring skruehullerne.

50 x 100 mm tømmer giver en kasse, som er stærk og robust, men også tung at bakse med, når den er bygget færdig!

Bund og sider: 50 x 100 mm Douglas.
Sokkel og hjørnestolper: 50 x 50 mm Douglas.
I soklen udskæres huller til dræn.
(Douglasgran holder formen uden at vride sig – i modsætning til bl.a. lærk).

TIP: Vent med at fylde kassen med jord og planter, til I har placeret den dér, hvor den skal blive stående!

Planter til plantekassen

Der findes mange planter, som er velegnede til krukker og plantekasser.

Krukker indeholder som regel for lidt jord til, at buske og kraftige stauder kan trives. I krukker skal man satse på sommerblomster og lave stauder.

Men her er i øvrigt nogle forslag til 'sikre vindere', som I kan starte med og så ellers fortsætte med at eksperimentere på egen hånd!:

TIP!
Til at gøre gården mere lys:
Hvis der ikke kommer direkte sol ned i gården, kan I benytte Jer af følgende tip til at gøre gården lysere:

Prøv at male gårdens mure op i lyse farver. Det behøver ikke være rent hvid. En lys okker eller en varm solskinsgul kan gøre en utrolig forskel.

I kan også prøve at 'fange' solen, der hvor den rammer murene højere oppe på husene og få noget af lyset reflekteret ned i jeres hjørne af gården.

Det kan gøres ved at male solmuren i lyse farver. Eller endnu bedre: Ved at sætte en mosaik op på muren bestående af små stykker spejle eller glaserede kakler.

Buske (til plantekasser – ikke til krukker)

Bunddækkende Roser*	*Rosa 'The Fairy' m.fl.*	Sol til halvskygge	1-1,5 m. Blomstrer hele sommeren. Bedst i sol, men The Fairy blomstrer også i halvskygge. Nøjsomme.
Buskpotentil	*Potentilla fruticosa*	Sol	1-1,5 m. Blomstrer hele sommeren. Skal placeres lyst og tørt.
Dværgsyren	*Syringa microphylla*	Sol til halvskygge	1-1,5 m. Lilla blomster. Nøjsom i forhold til næringstilførsel.
Klokkebusk	*Weigela*	Sol til halvskygge	1-2 m. Rosa eller røde blomster. Nøjsom.
Ranunkelbusk	*Kerria japonica*	Sol til skygge	1-1,5 m. Grønne grene, gule blomster (tidl. forår). Meget skyggetålende.
Sommerfuglebusk	*Buddleia*	Sol til halvskygge	2-3 m. Hvide, røde eller lilla blomster sensommer / efterår. Fungerer bedst i fuld sol. Kan skæres hårdt tilbage hvert år i april.
Spiraea (eller 'Snedrivebusk')	*Spiraea*	Sol til halvskygge	De lave sorter: 1-1,5 m. Hvide blomster. Nøjsom.

Stauder (flerårige blomster)

Fredløs	*Lysimachia punctata*	Sol til skygge	70-80 cm. Gule blomster. Meget tæt og kraftig – breder sig!
Funkie	*Hosta*	Halv- til helskygge	30-100 cm afh. af sort. Store, flotte blade. Diskrete blomster. Meget skyggetålende.
Høstanemone	*Anemone japonica el. Anemone hupehensis*	Sol til skygge	100-150 cm. Hvide eller rosa blomster. Skyggetålende. Nøjsomme. Blomstrer sensommer / efterår.
Daglilje	*Hemerocallis*	Sol til halvskygge	60-90 cm. Gule, orange, røde eller purpur blomster. Nemme og farvestrålende. Nøjsomme.
Storkenæb	*Geranium*	Sol til halvskygge	Mange forskellige sorter. 30-70 cm. Lilla, rosa eller blå blomster. 'Geranium macrorrhizum' er skyggetålende og nøjsom.

Bunddække

Krybeklokke	*Campanula poscharskyana 'Stella'*	Sol til halvskygge	20-30 cm. Længe-blomstrende (blå). Breder sig med udløbere. Forbliver grønne indtil snedække.
Liden Vintergrøn	*Vinca minor*	Halv- til helskygge	20-30 cm. Stedsegrøn. Skyggetålende. Blå blomster.
Efeu (eller Vedbend)	*Hedera*	Halv- til helskygge	20-40 cm. Stedsegrøn. Skyggetålende. Meget tæt. Selvhæftende.
Guldjordbær	*Waldsteinia ternata*	Sol til skygge	10-20 cm. Stedsegrøn. Skyggetålende. Gule blomster i maj (kortvarigt).

Sommerblomster o.a.

Forårsløg!	Krokus, Skilla, Erantis, Vintergæk, … Giver blomsterflor, når vi mest trænger til det!
Krysantemum, Margerit	30-70 cm. Hvide blomster med gul midte. Kræver regelmæssig vanding. Fungerer bedst ved lys placering. Dør efter første frost.
Lobelier	10-20 cm. Blå blomster. Relativt skyggetålende. Dør efter første frost.
Pelargonie, Geranie	20-60 cm. Blomstrer hele sommeren. Skal holdes med vand. Ret modtagelige for sygdomme og skadedyr. Fungerer bedst ved lys placering. Dør efter første frost. Kan overvintres indendørs.
Pralbønner	Kan være rigtig fine på stativ. Fungerer bedst ved lys placering. Dør efter første frost.
Stedmoderblomst	Giver tidligt blomsterflor. Tåler frost. Dør efter afblomstring. Kan frøformeres.
Tagetes, Fløjlsblomst	20-40 cm. Gul-rød-orange blomster. Blomstrer det meste af sommeren. Ret nemme. Dør efter første frost. Kan frøformeres.
Ærteblomst, Lathyrus	Kan være rigtig fine på stativ. Fungerer bedst ved lys placering. Kræver regelmæssig vanding. Dør efter første frost.

** Det hedder de altså! – uanset om man vil bruge dem som bunddække eller ej*

Læhjørner og opholdspladser

Det er en god idé at tænke i lækroge og hyggehjørner, når I forskønner gården. Et 'kroget' blomsterbed eller 3-4 strategisk placerede plantekasser kan være det, der skal til for at skabe gårdens foretrukne opholdssted.

Her er nogle ting, som kan gøre en god opholdsplads endnu bedre:

- Læ. Afskærmning for blæst og træk.
- Ryglæn. Det er altid rarest at sidde med 'ryggen dækket' op ad noget – en mur, en hæk eller et busket.
- Mulighed for at kunne sætte sig og sludre med naboen.
- Noget at kigge på – på tæt hold. Blomster, planter, dekorative sten, en legeplads for de små børn.
- Udsyn over resten af gården eller haverummet (hvis det er muligt).
- Og hvis opholdspladsen er placeret i et hjørne med sol: At sørge for at vende arrangementet, så det ikke skygger for, at man kan nyde solen, hvor den kommer.

Siddepladser kan også være andet end traditionelle bænke. En havemur eller plantekasse kan indrettes, så man kan sidde på den. Eller måske en trappe.

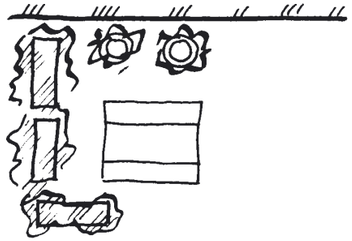

Et L-formet plantebed eller 3 plantekasser kan danne afskærmning for en lille siddeplads. Beplantningen kan være med til at skabe læ. Et par krukker med blomster er med til at gøre arrangementet indbydende.
Opholdspladsen er med vilje holdt åben til den ene side. – Det gør det nemmere at flytte rundt på krukker og havemøbler. Og så får det også arrangementet til at virke åbent og imødekommende i forhold til naboer og andre brugere af gården.

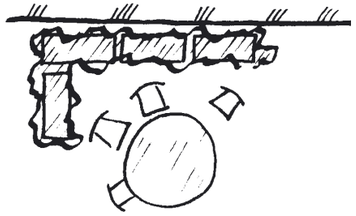

En alternativ – og mere åben – løsning er at placere bedet eller plantekasserne op ad muren. Det giver et blomstrende ryglæn for siddepladsen, og planterne vil være mere beskyttede. Det kan være et godt sted at dyrke purløg og timian og andre krydderurter til køkkenet.

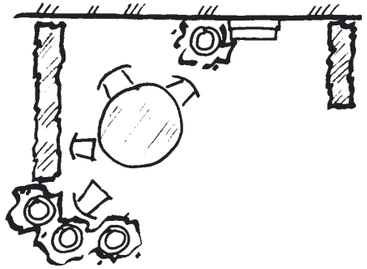

I stedet for plantekasser kan man plante hæk – fx bøgehæk. Suppleret med krukker og andre småting kan det hurtigt blive gårdens hyggeligste krog!

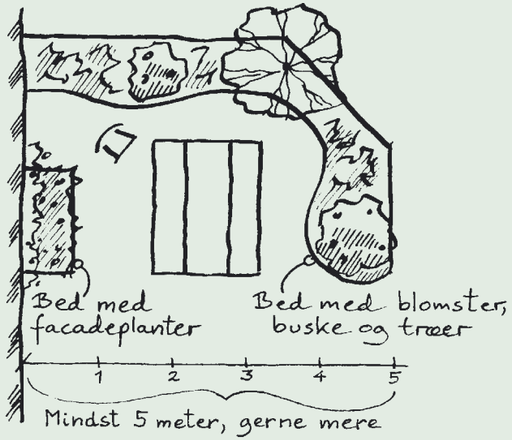

En hyggekrog bliver ekstra hyggelig, hvis man giver den de rigtige proportioner!

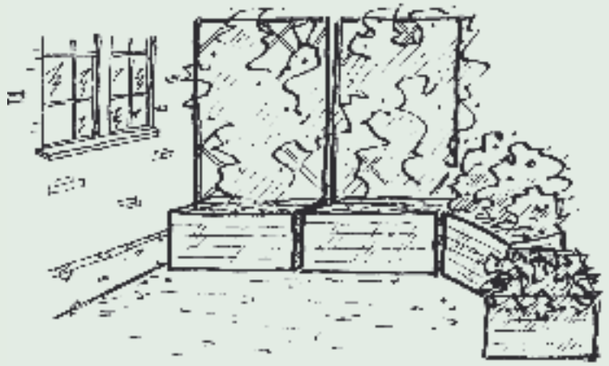

Den hurtigste måde at skabe læ er ved at plante hæk eller opsætte espalierskærm med slyngplanter på.

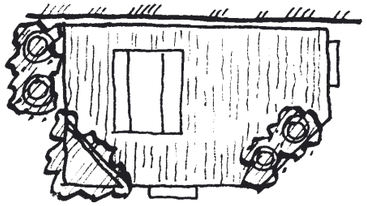

I stedet for hegn og hække kan man markere en hyggekrog ved hjælp af en anderledes belægning. Det kan være fliser i en lysere eller mørkere farvetone end den omgivende belægning. Eller det kan være i form af et terrassedæk lagt ovenpå den gamle belægning. Sådan en tømret platform er også nemmere at flytte eller ændre på, hvis ønsker og behov ændrer sig med årene. Terrassedækket kan suppleres med plantebede eller plantekasser, bænke osv.

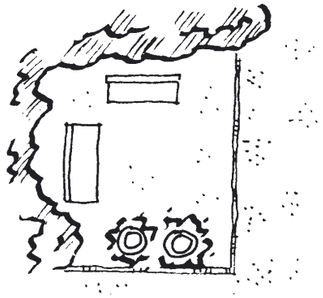

Et gedigent busket kan også fungere som ryglæn for en hyggelig opholdsplads, fx i sammenhæng med en legeplads eller græsplæne.

Overdækninger

Overdækninger er noget, som kan øge brugen af gårdrummet ganske betragteligt. Om sommeren, når solen virkelig bager, er det rart med lidt skygge. Og man behøver ikke styrte indendørs ved det første tegn på regnvejr.

Den simpleste form for overdækning er selvfølgelig en almindelige haveparasol.

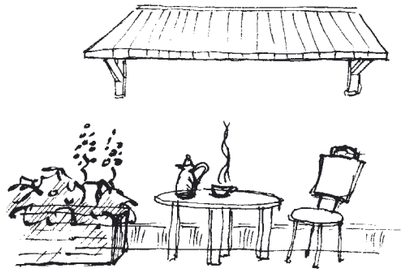

En mere traditionel form for overdækning er et egentligt halvtag.

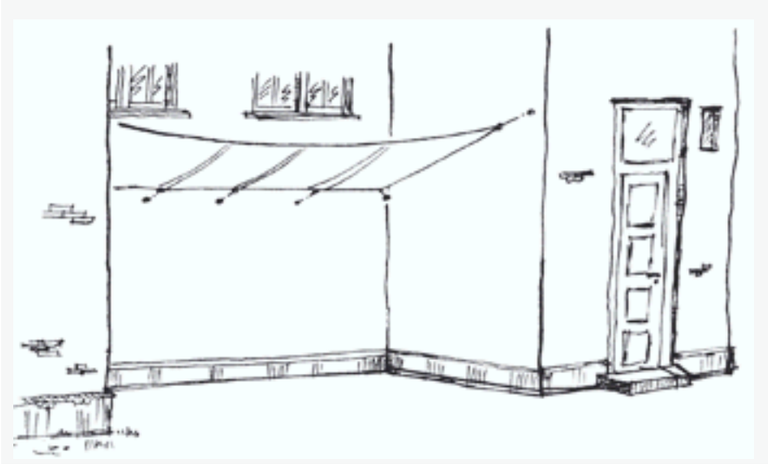

Men man kan også forsøge sig med den fleksible mellemting: At få syet en overdækning af sejldug! Det er nemt at pakke ind og ud, og så giver det æstetisk et meget lettere indtryk end et tømret halvtag.

Det nemmeste er at spænde en sejldug ud mellem to bygningsfremspring. Men det kan også gøres med udgangspunkt i nogle skure eller fritstående stolper. Stolperne skal fæstnes med barduner til jorden med solide jordankre, ellers vil de blive trukket skæve af sejldugen.

Facadeplanter og espalier

En af de nemmeste måder at begrønne en gård er at plante klatreplanter på espalier eller op ad murene. Men man skal passe lidt på med, hvad man planter. Nogle klatreplanter kan blive meget omfangsrige og være svære at fjerne igen. Kaprifolier, Klematis og Klatreroser er som regel et godt valg. Men roserne skal have lys for at trives!

Kroge og bolte skal være stærke nok til at bære vægten af planterne, når de er vokset til.
Nogle steder kan almindelig skruer være nok. Til store espalier med kraftige planter kan bruges stilladsøskner.

Til selve espalieret kan bruges 3-4 mm plastbetrukne stålwire, der fæstnes med wirelås eller bardunstrammer.

Der skal være 2-4 cm luft mellem muren og espalieret. Så er der plads til at plantestænglerne kan vokse sig tykke og frodige!

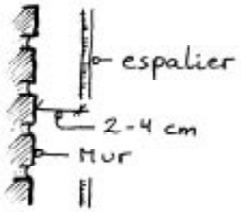

I kan også bygge espalier af trælister. Listerne skal ikke være tykkere end 1-2 cm. Ellers får planternes slyngtråde svært ved at gribe rundt om dem.

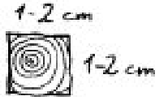

Der skal også helst være nogle vandrette 'tværliggere' at gribe fat i.

Klatreroser skal bindes fast til espalier med snor. Og det er en god idé at efterse opbindingen en gang om året!

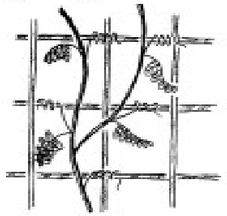

Espalier kan udformes på mange måder:

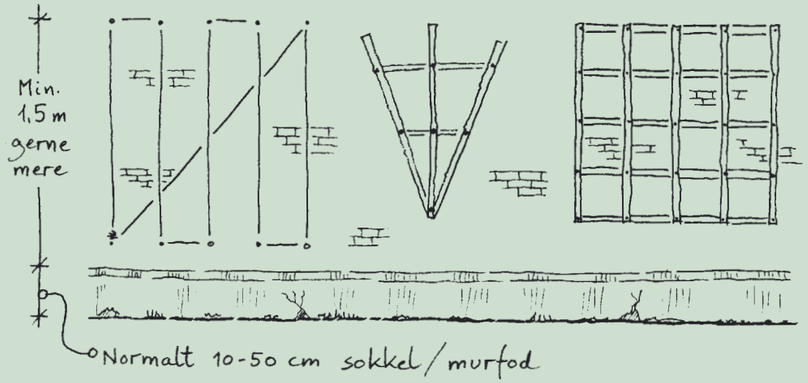

Fliser, asfalt, husmure, plantebede...

Når man anlægger nye bede i gården, er der nogle ting at tage højde for:

1 For det første at gamle husmure/husfundamenter trækker fugt.

2 For det andet at det kan være nødvendigt med kantbegrænsning.

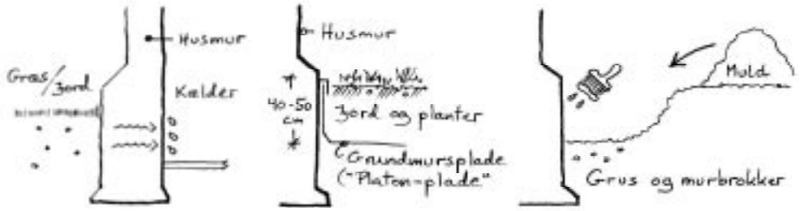

Sådan fugtsikrer du muren:
Det er en god idé at fugtsikre fundamentet, hvis I vil lave bede med jord og planter eller græs, som støder helt op til muren.

Det kan gøres enten ved at tjære muren eller ved at lægge en grundmursplade mellem jorden og muren. Grundmurspladen spændes ind under en metalskinne foroven, så der ikke trænger vand ned på bagsiden.

Sådan laver du kantbegrænsning:
Kantbegrænsningen skal holde på fliserne eller asfalten, så det ikke smuldrer ud i bedene. Det kan gøres på flere måder:

1. Ved at sætte en række kantsten. De kan støbes fast i beton eller lægges på en bred pude af stabilgrus. Det er ret nemt, hvis man har prøvet sådan noget før, men materialerne er relativt dyre.

2. Ved at banke metalskinner ned i jorden. (Det er ikke helt nemt og heller ikke helt billigt!).

3. Ved at fastgøre brædder af træ til pløkke eller spyd, som er banket ned i jorden. Det er nok den nemmeste og billigste løsning, men til gengæld holder den ikke så længe, som de to andre.

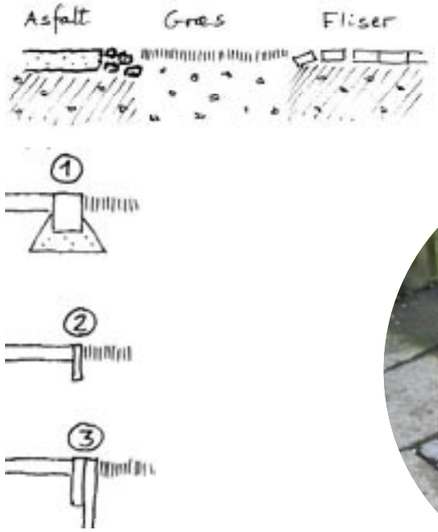

Hvor dybe skal bedene være?:
Det afhænger af, hvad der skal være i dem:

Græs	20-30 cm muld
Træer og buske	30-50 cm muld

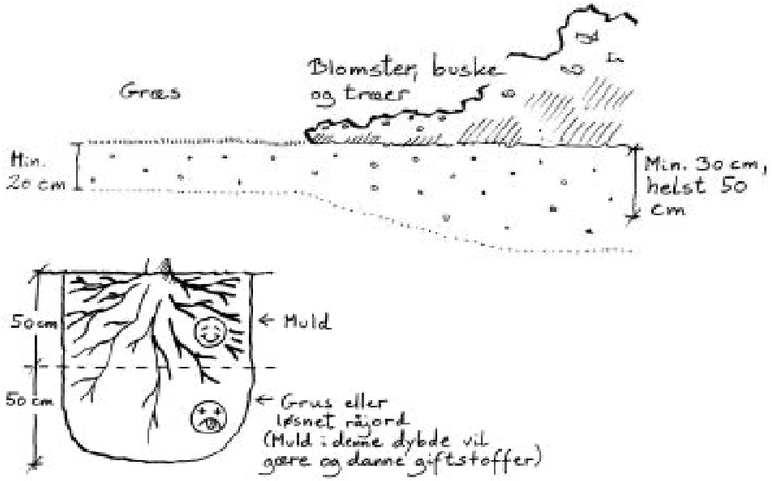

Det er en god idé at undersøge, om undergrunden kan trække vandet væk efter regn. Hvis man fylder et hul med vand, skal vandet helst forsvinde i løbet af et par timer. Hvis ikke, kan det være nødvendigt at løsne underjorden eller lægge et lag groft grus under mulden.

TIP: Det er ikke nogen god idé at grave plantehullerne en meter dybe og fylde dem helt op med muld! Den muld, der kommer nederst i hullet, bliver presset sammen, så der ikke kan komme luft. Og så begynder mulden at gære og danne giftstoffer, som rent faktisk kan slå planterne ihjel!

Bakker, skråninger og andre slags niveauspring

Det er altid en god idé at lave bevægelser og niveauforskydninger i terrænet.

Det kan få gårdmiljøet til at virke større og mere interessant, og så kan det bruges til at lege på. Et par trappetrin op ad en skråning kan også fungere som uformel siddeplads.

Hvis gårdens terræn er helt uden niveauspring, kan I selv tilvejebringe niveauforskel.

Det giver en god effekt at etablere havemur på den ene side og en blød skråning på den anden.

Det er vigtigt, at stenmuren har hældning bagud, så den ikke skrider sammen.

Men ellers er der ret frit spil med materialerne!

Man kan også gøre hollænderne kunsten efter og videreføre deres tradition med at bygge havemure af genbrugsmaterialer – fliser, tagsten, mursten og gamle keramikflasker stablet op med jord imellem. Det kan give udgangspunkt for en helt unik, tørketålende blomster-flora.

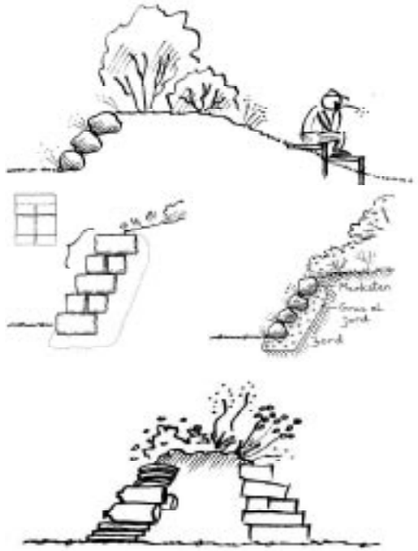

Utraditionelle tiltag

Hvis I tænker lidt utraditionelt, kan I give Jeres gårdmiljø sit helt eget præg. Det kan gøres med små midler.

Man kan plante blomster i mange andre ting end urtepotter.

Stillet op på en række trappetrin kommer blomsterpotterne mere til deres ret.

Eller hvad med at lave en rigtig græsbænk!? Det er nemt nok: Man skærer bare nogle græstørv ud af græsplænen og stabler dem op, til de har den rigtige form.

I den mere 'vilde' ende af skalaen kan I finde et diskret hjørne og lave et rigtigt paradis for insekter og smådyr. Klassikeren er at vælte en træstub om på siden – det er også noget, børnene holder af at pille i og klatre på.

Hvis I vil gå mere målrettet til værks, kan I bygge et egentligt insektbo. Det består i sin enkleste form af nogle store skiver træ, som der er boret huller i. Det er der mange bier og andre smådyr, som gerne vil flytte ind i. Konceptet kan udvides med en varieret opbygning af halm, ler, tagsten og gamle fliser. Grundreglen er: Jo flere sprækker og små hulrum jo bedre! Og så er det en fordel, hvis materialerne holdes varmt og tørt.

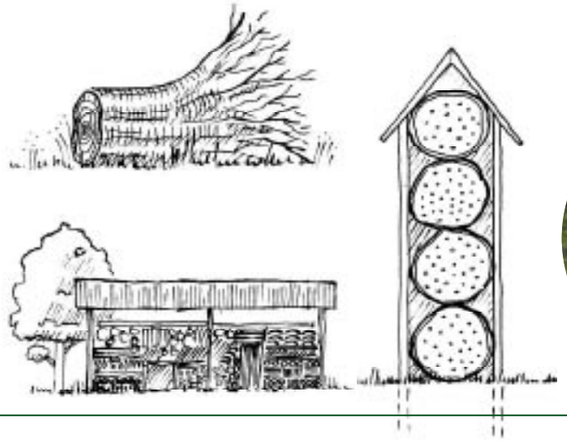

Hække!

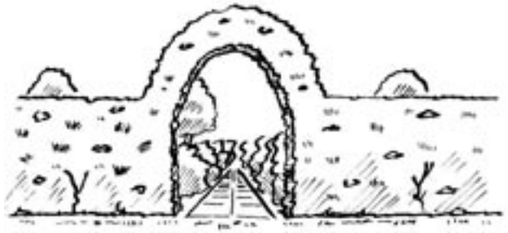

En klippet hæk – liguster, bøg m.v. – er noget af det nemmeste at lave. Og hvem siger, at hækken altid skal være helt firkantet, og aldrig kan være andet end 1,80 meter høj?

En hæk kan for eksempel være:

- Ganske lav – måske bare 1,0 meter, så man kan se hen over den, også når man sidder ned.
- Meget bred – måske 1,5 – 2,0 meter – og dermed et oplagt gemmested for et mylder af småfugle.
- Klippet i buer og portaler, svungne linier.
- Klippet som grønne skulpturer.
- Kæmpestor og hul indeni, så man kan gå på langs igennem den, som i en stor, grøn løvgang.
- Formet som en stor labyrint, som ungerne kan løbe og lege tagfat i.

Der er også den mulighed at lave 'uklippet hæk' af buske, som holder formen og bliver tætte af sig selv. Det giver et blødere udseende. Og så slipper man for at bruge tid på at klippe!

Men man skal selvfølgelig have pladsen til det – sådan en uklippet hæk kan godt blive 2 meter bred.

Her er nogle forslag til buske, der kan bruges til uklippet hæk: Buskpotentil *(Potentilla fruticosa)*, Fjeldribs, Spiraea, Myrtegedeblad *(Lonicera 'Elegant')*, Bunddækkende Roser.

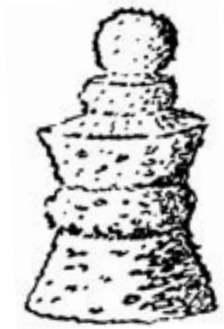

Vand!

Vand er nok det enkeltstående tiltag, som giver flest oplevelser – og mest miljø – for indsatsen.

Vandet kan inddrages som element i gården på utallige måder: Opsamling af regnvand fx i en regnvandstønde. Etablering af en rislerende fra et nedløbsrør. Vandtrapper. Faskiner. Rigtige havebassiner. Eller måske bare et fuglebad.

Uanset hvor stort eller hvor lille et arrangement, så virker vandet tiltrækkende på mange dyr – herunder småfugle og sommerfugle.

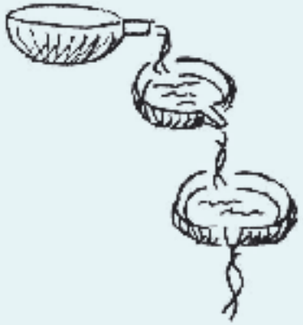

Vandtrapper kan fås i små og store modeller. De forhandles bl.a. af det svenske firma Virbela (www.flowforms.se).

Selv det mindste fuglebad giver liv i gården.

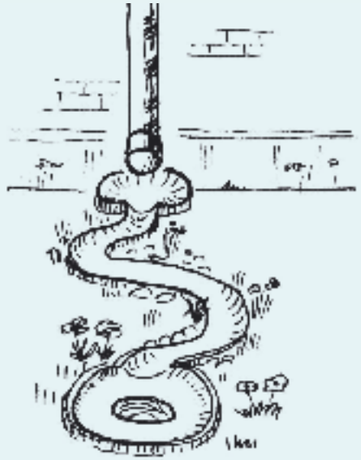

Hvis I vil udnytte vandet fra gårdens nedløbsrør, og føre det videre i en rislerende, skal I huske at etablere overløb, så det overskydende vand kan komme væk igen. Hvis forholdene er til det, kan det gøres ved hjælp af nedsivningsanlæg (en 'faskine') gravet ned i græsplæne eller plantebed. Alternativt kan overløbet ske via en rist til gårdens almindelige spildevandssystem.

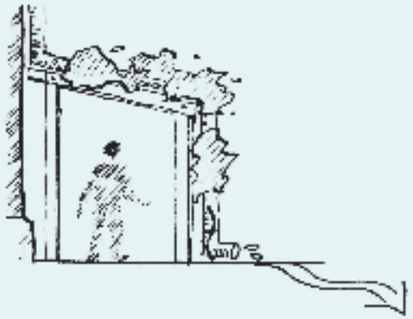

Det kan give en helt særlig effekt at føre nedløbsrørene ud over en pergola langs facaden. Vandet kan føres videre i en åben vandrende langs pergolaen.

En havedam giver stemning i gården. Det kræver som regel, at der er tilsluttet pumpe til at holde vandet i cirkulation. Og så skal dammen de fleste steder fores med plastfolie eller støbes i beton for at holde tæt.

Det er altid en fordel at lave bassinet med skrå bredder. Hvis tværprofilen laves 'asymmetrisk', vil det automatisk skabe temperaturforskelle i vandet, som sikrer en svag, men konstant cirkulation.

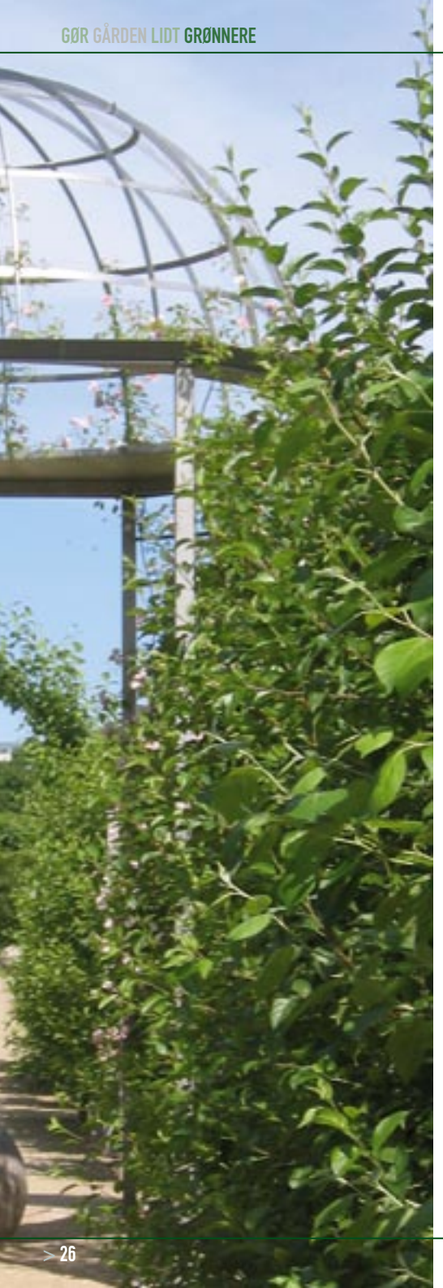

Et par tips om formgivning og rumopdeling i gården

Rumopdeling: Hvis gården er indrettet som ét stort rum, kan det give en fornemmelse af mere plads, hvis man deler gården op i flere rum ved hjælp af hegn og hække, pergolaer og espalierer. Det er normalt en fordel, hvis hegn og hække enten er så lave eller så gennemsigtige, at man stadig kan fornemme det 'store' rum, selv om man opholder sig i et af de 'små' rum.

Formgivning: Det kan være lidt af en kunst at sætte former på bede og plantekasser, så de tager sig flot ud og falder naturligt ind i omgivelserne. Det kan være en fordel at tage en diskussion om højder og drøjder, placering af plantebede og espalierer, farvesætning, og så videre. Det kan også være en fordel at tegne de planlagte forskønnelser ned på et stykke papir, inden I sætter spaden i jorden.

Formgivning drejer sig blandt andet om:

- Overblik og sigtelinier.
- Gemmesteder og ugenerte opholdssteder.
- Stier og ganglinier.
- Skarpe kanter og rette linier eller runde former og buede linier.
- Flisearealer o.lign.: Størrelse, form, kantbegrænsninger. Materialevalg.
- Græsplæner og plantebede: Størrelse, form, kantbegrænsninger. Hvor høj og tæt skal beplantningen være?
- Placering af opholdspladser i forhold til lys og læ.
- Udformning af opholdspladser i forhold til højde, drøjde, overdækning osv.
- Borde, bænke, pergolaer osv.

Planter til skyggen

I de fleste gårdmiljøer er der meget skygge. Det behøver imidlertid ikke være nogen hindring for at få en frodig gård. Der findes nemlig mange planter, som trives glimrende i skyggen!

Én ting skal man være opmærksom på:
Der er stor forskel på virkelig dyb skygge – fx under et halvtag eller et tætløvet træ – og steder, hvor der måske aldrig kommer en solstråle, men hvor der stadig kommer lys fra himlen.

Der findes mange planter, som trives helt fint, hvis bare de får lys fra den åbne himmel, hvorimod udvalget til den virkelig dybe skygge er mere begrænset.

Her er nogle forslag til valg af skyggetålende planter.

TIP:
Planterne til den dybe skygge vil også kunne trives i halvskygge med himmellys.

Til den dybe skygge:	Til steder, hvor der er himmellys:		
Træer			
Avnbøg Bøg	Benved Bærmispel Hyld	Hæg Kirsebærkornel Naur	Røn Tjørn
Buske			
Buksbom Kristtorn Taks	Blodribs Duftsnebolle Fjeldribs Gedeblad Glans-dværgmispel	Hassel Kornel Kvalkved Laurbærkirsebær Liguster	Mahonie Ranunkelbusk Snebær Stephanandra Weigela
Klatreplanter			
Efeu (= Vedbend)	Humle Kaprifolie Klatrehortensie	Klematis (visse sorter) Tobakspibeplante	Træmorder
Blomster/bunddække			
Bregner Efeu Hasselurt	Anemone Akeleje Bergenia Bispehue Forglemmigej Fredløs Fuchsia Gemserod Heuchera Hjerteblomst Hosta	Høst-anemone Krybe-klokke Kulsukker Kærminde Kærmindesøster Lathyrus Liljekonval Lobelia Lærkespore Pelargonie Skovmærke	Skumblomst Staude-Tobak Stedmoderblomst Stjerneskærm Storkenæb *Macrorrhizum* Sølvlys Verbena Vinca Viol Waldsteinia

Andre plantelister

Træer / buske der blomstrer i det tidlige forår:
Blodribs, *Ribes sanguineum*
Den tidligt blomstrende japanske kirsebær, *Prunus subhirtella 'Autumnalis'*
Forsythia
Kejserbusk, *Viburnum burkwoodii 'Dawn'*
Kirsebærkornel, *Cornus mas*
Troldnød, *Hamamelis*

Træer / buske med smukke efterårsfarver:
Bærmispel, *Amelanchier canadensis, Amelanchier laevis eller Amelanchier 'Robin Hill'*
Benved, *Euonymus sachalinensis, Euonymus 'Red Cascade'*
Japansk Ahorn, *Acer palmatum* (Alle slags Ahorn får flotte efterårsfarver. Japansk Ahorn, også kaldet Japansk Løn, er anbefalelsesværdig, fordi den forbliver et lille træ)
Pære
Røn (Alle slags rønnebærtræer får flotte efterårsfarver)
Surbær, *Aronia*
Tjørn

Flotte vinter silhuetter:
Bærmispel, *Amelanchier*
Japansk Ahorn
Kornel, *Cornus alba* – især pga. de knaldrøde grene
Magnolie
Syren
Tjørn – fx Glansbladet Tjørn, *Crataegus lavallei*
Troldhassel

GØR GÅRDEN LIDT GRØNNERE

Gode klatreplanter:	Kan klatre op til:
Akebia 'Femfinger'	2-5 m. Kræver sol og læ
Drue-Vin	5-8 m. Kræver sol og læ. Skal klippes for at yde
Efeu (også kaldet Vedbend)	8-10 m. Stedsegrøn. Selvhæftende. Skyggetålende.
Kaprifolie, *Lonicera*	Op til 5 m. Fine blomster, dufter sødt. Tåler halvskygge.
Kiwi, *Actinidia arguta*	4-6 m. Skal have sol. Gælder også:
Kamæleonbusk, *Actinidia kolomikta*	2-4 m. Bladene er både grønne, hvide og rosa
Klatrehortensie, *Hydrangea*	4-7 m. Selvhæftende. Skyggetålende.
Klatrerose 'New Dawn'	Op til 4 m. Kan blive meget voldsom. Lyserøde bl. Sol.
Klatrerose 'Santana'	Op til 3 m. Mørkerøde blomster. Bør have sol.
Klematis, *Clematis alpina*	2-3 m. Ret spinkel. Blå blomster. Skal helst have lys.
Klematis, *Clematis tangutica*	2-3 m. Smukke, gule blomster, fine frøstande. Lys.
Klematis, *Clematis viticella*	3-4 m. Lidt kraftigere. Blå blomster. Lys.
Rådhusvin	8-12 m. Selvhæftende, meget kraftig. Tåler halvskygge.
Sølvregn / Arkitektens Trøst	10-12 m. Kan blive meget voldsom. Hvide bl. sept.-okt. Tåler nogen skygge.
Tobakspibeplante, *Aristolochia*	6-8 m. Meget frodig med store blade. Skyggetålende.
Vinterjasmin, *Jasminum nudiflorum*	1-4 m. Gule blomster i jan.-marts. Plantes i sol og læ.

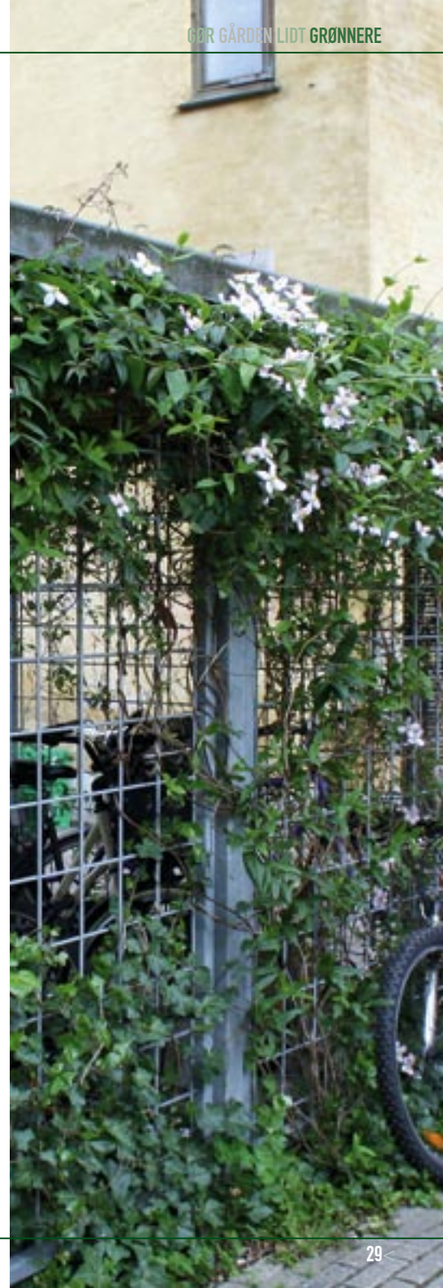

Den praktiske huskeliste

Når I planlægger at lave forbedringer i Jeres gårdmiljø, er der nogle ting, som er gode at overveje, før I går i gang med arbejdet:

Drift, drift, drift!
Hvem skal luge ukrudtet i de nye blomsterbede? Hvem skal slå græsset på de nye bakker på græsplænen? Eller skal græsset vokse højt, og slås med le en gang om året?

Har I Jeres gårdmænd med på idéen, eller må I selv regne med at stå for driften?
Det er altid en god idé at gennemtænke de driftsmæssige konsekvenser af nye tiltag, før de bliver sat i gang!

Det er også en god idé at vurdere, om der er plads og råd til at lade nye forslag og idéer udfolde sig impulsivt og bare rydde dem væk igen, hvis de ikke fungerer, eller om I er nødt til at satse på de sikre succeser og minimal vedligeholdelse.

Affald
Har I et sted at gøre af haveaffaldet? De nye bede vil måske give anledning til mere affald, end I er vant til – ukrudt, græsklip, afskårne grene og så videre. Det er bedst, hvis haveaffaldet kan komposteres eller lægges i et hjørne til gavn for småfuglene, mens det ad åre bliver til muld. Og så er det vigtigt at tænke på, at de nye indretninger, I laver, ikke må blokere for adgangsvejene til affaldscontainere eller skabe andre problemer for gårdens affaldshåndtering eller øvrige nødvendige funktioner i gården.

Redskaber
Hvis der kommer nye typer af beplantning eller andre nye ting i gården, kan det være nødvendigt at skaffe nye redskaber. Har I, hvad I har brug for af skovle og spader, beskæresakse, trillebøre, vandkander og så videre? Eller er der behov for at finde penge til at købe nyt?

Skure, opmagasinering af gårdmandsmateriel...
... skal der også være plads til. Og måske vil gårdens havegruppe sætte pris på et ekstra skur eller måske bare et halvtag, hvor de kan opbevare deres koste og river og trillebøre og vandkander og poserne med plantejord.

Cykelparkering
I forbindelse med større gårdomlægninger, er det som regel en god idé at indtænke behovet for cykel- og barnevognsparkering med eller uden overdækning.

Tøjtørring
I nogle gårde sætter man pris på, at der afsættes plads til stativer for tørring af vasketøj.

Vandhaner og vandkander til rådighed
Hvis der kommer nye beplantninger i gårdmiljøet, og især hvis det drejer sig om krukker og plantekasser, kan det vise sig praktisk at købe nogle ekstra vandkander, ekstra vandslanger eller måske ligefrem få etableret en ekstra vandhane i gården, med mindre I kan klare Jer med regnvand.

Snerydning og fejning
Som regel anlægger man nye plantebede på en årstid, hvor man ikke lige tænker på vintervejr og glatførebekæmpelse. Men det betaler sig at overveje, hvor sneen vil komme til at ligge i bunker efter rydning om vinteren, og at sikre at gårdmanden stadig kan komme rundt om de nye bede og plantekasser med sin fejekost. – Og det sidste gælder for alle tider af året.

Holdbarhed, børneleg og robuste materialer
Flethegn og skrøbelige blomsterstængler er ikke altid gode venner med boldspil og børneleg. Afhængigt af gårdens størrelse, beboersammensætning og øvrige indretning, kan det ofte betale sig at satse på robuste materialer, som kan tåle en relativt hård medfart, og robuste planter som kan tåle at få brækket en gren i ny og næ. – Eller at plante så tæt, at det ikke betyder noget, hvis nogle af planterne går til. Alternativt kan de mere sarte indretninger placeres og afskærmes sådan, at de er beskyttet for gårdens mere voldsomme aktiviteter.

Plantevalg, jordbundsforhold, lys og skygge m.m.
I mange gårde er skygge en dominerende faktor, og det vil som udgangspunkt være en fordel at vælge planter, som kan trives i skyggen. Tilsvarende kan det være nødvendigt at tage bestik af jordbunden – om den er våd eller tør, blød eller hård. En anden ting, man skal passe på med, er at plante træer, som bliver alt for store, dér hvor de er placeret.

Det kan anbefales at undersøge, hvor høje og brede planterne bliver, og hvilke krav de stiller til tilværelsen, før man beslutter sig til, hvad der skal plantes!

Organisering omkring gårdmiljøet
Det er ikke altid, men ofte, en god idé at danne en formel organisation omkring forbedringer og vedligeholdelse af gårdmiljøet. Det kan være i form af en gårdgruppe på fx 2-3 af de mest aktive 'ankerpersoner', et egentligt gårdlaug (ofte bestående af repræsentanter fra flere ejendomme) eller bare et formelt råderum vedrørende økonomi og beslutningskompetencer, som bestyrelsen melder ud til den eller de ildsjæle, der er omdrejningspunkt for arbejdet i gården.

Der er flere fordele ved sådan en formel organisering: Dels skaber det klare linier mellem bestyrelse(r) og gård-entusiaster – og resten af beboerne – omkring økonomi, beslutningsgange og information. Dels kan det være medvirkende til en afklaret ansvarsfordeling internt mellem de aktive. Og dels bliver det ofte nemmere at søge penge og tilladelser udefra, fra myndigheder og fonde.

Desuden kan den formelle organisering være med til at sikre en længerevarende kontinuitet omkring arbejdet med gårdmiljøet, selv om der måtte ske udskiftning af medlemmerne i gruppen.

Det er imidlertid også vigtigt at huske på, at de blomstrende tiltag ofte udspringer fra én eller nogle ganske få ildsjæle. Og at en stram organisation, hvis den kvæler ildsjælenes initiativlyst, også kan betyde enden for mange af de blomstrende tiltag!

Tilladelser
Hvis det kun drejer sig om at opsætte et espalier eller en plantekasse i gården, er der selvfølgelig ingen grund til at søge om tilladelser. – Udover måske lige at sikre sig, at ejendommens ejer eller bestyrelse er indforstået med det.

Men hvis det drejer sig om mere omfattende ændringer, kan der være behov for indhentning af diverse tilladelser.

Her er en liste over, hvem man i givet fald kan have behov for at rette henvendelse til: *Se i øvrigt også oversigten over 'henvisninger' på side 34.*

- Ejerne af ejendommen. (Andelsboligforenings bestyrelse, ejerforeningsbestyrelse, privat ejer). Eventuelt gårdlaug.
- Center for Miljø. (Anmeldelse af byggeaffald).
- Københavns Kommune, Center for Byggeri. (Byggetilladelser, anskaffelse af plantegninger over gården, kort over kloakker og ledninger i jorden m.v.).
- Københavns Kommune, Center for Anlæg og Udbud. (I tilfælde af at I planlægger at lave forskønnelser på gadesiden og fx lave plantebede i fortovet).
- Brandvæsenet. (I tilfælde af at der er brandveje i gården, som ikke må blokeres).

Hvis I kommer i tvivl om, hvem I skal henvende Jer til, og i hvilken rækkefølge, kan I i stedet henvende Jer til det nærmeste Agenda 21 Center eller kommunens Borger Service og bede dem om at hjælpe Jer gennem 'junglen'!

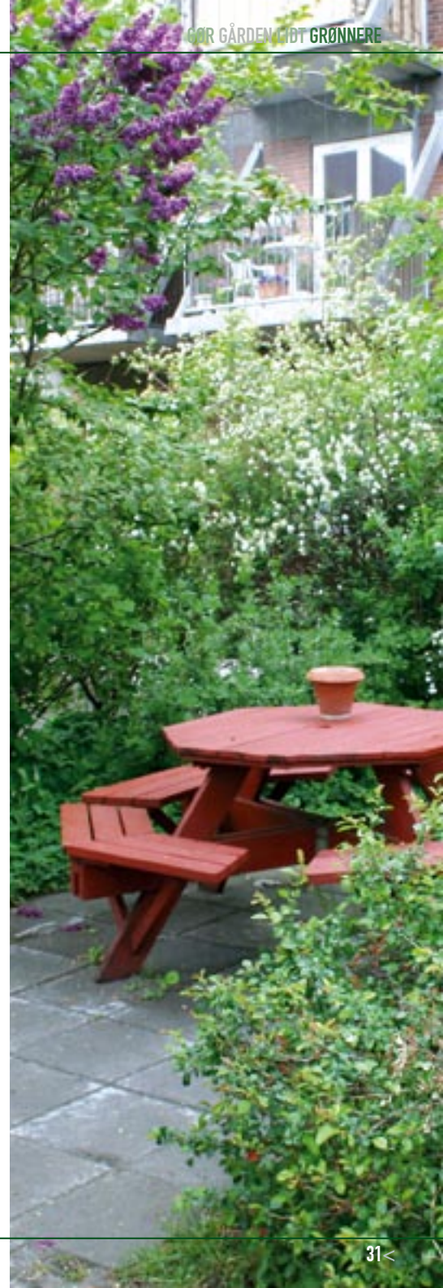

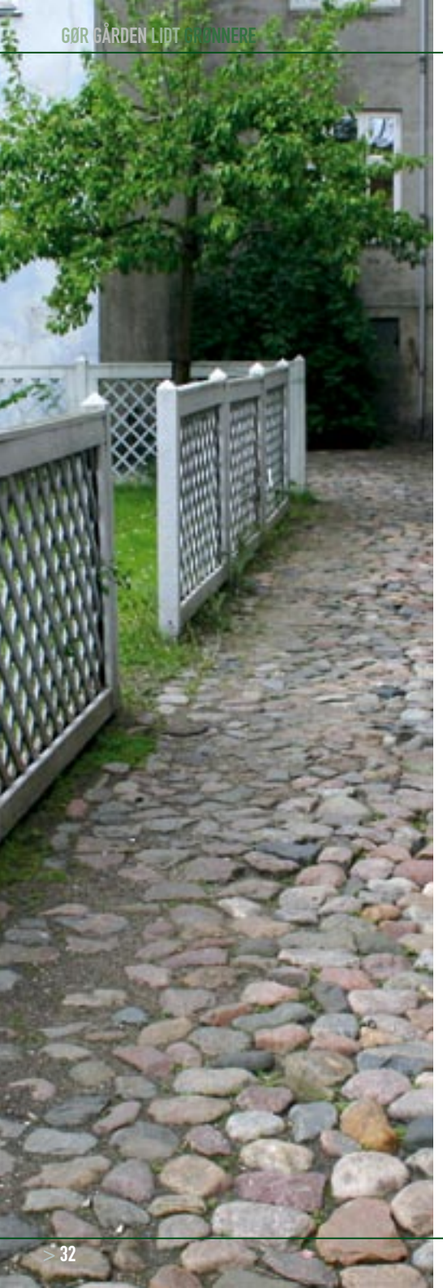

Hvad koster det at lave?

På næste side findes en prisliste på forskellige materialer og ydelser, så I selv kan lave et groft prisoverslag.

Der kan være mange faktorer, der skal medtages. Derfor er der herunder eksempler på, hvilke overvejelser man skal gøre ved beregning af et prisoverslag. I kan eventuelt få hjælp til budgetlægningen ved at henvende jer til Byhavenetværket eller til en anlægsgartner, som I har et godt samarbejde med. Hvis det drejer sig om køb af planter er de fleste planteskoler meget hjælpsomme med at give råd om priser og kvalitet.

Eksempel: Hvad koster det at lave et plantebed eller en græsplæne?

- Hvad findes der på arealet i forvejen? Er det beton, som skal brækkes op og køres væk, eller er det fliser, som kan genbruges? Er det asfalt, som skal fjernes og deponeres på en sikret losseplads, eller er det almindelig jord, der kan bruges, som den er?
- Skal der tilføres ny jord udefra? Eller kompost til jordforbedring?
- Er der kloakbrønde og kloakledninger under det fremtidige græsareal, som må flyttes eller afproppes, hvis arealet bliver lagt om til græs?
- Skal der etableres fugtsikring af husfundamentet, hvis græsplænen grænser helt op til huset?
- Hvad skal der ske langs kanterne af den nye græsplæne? Er der fliser eller asfalt, som vil begynde at smuldre i kanten af græsset? Er I nødt til at få lavet en kantbegrænsning? Og skal denne kantbegrænsning være lavet af træ, jern, betonsten eller granitbrosten? Skal den støbes fast i beton?
- Kan I nøjes med at så græsfrø, som er billigt men kræver 2 måneders fred, hvor plænen ikke må bruges? Eller vil I hellere lægge rullegræs, som kan tages i brug efter 14 dage men er væsentligt dyrere?
- Hvordan er adgangsforholdene til Jeres gård? Kan materialerne køres til og fra i store læs ad gangen, eller skal det transporteres på trillebøre gennem smalle porte eller op og ned af kældertrapper?
- Kan I selv klare opgaven, eller må I betale Jer fra at få det gjort?

Eksempel: Hvad koster det at plante et træ?

- Hvad findes der på arealet i forvejen? Jord, asfalt, fliser, beton?
- Hvor stort skal træet være, når I planter det?
- Hvor stort skal plantehullet være? (Hvilket afhænger af, hvor stort træet skal være fra start).
- Kan det håndgraves, eller må I have maskiner til arbejdet?
- Skal der laves kantbegrænsninger rundt om det nye plantehul?
- Skal der tilføres ny jord til plantehullet? Og hvad skal der i så fald ske med det opgravede materiale?
- Skal der etableres dræn, opbindingsstokke, vandingsslange?
- Hvad slags træ? (Eksempel: Et egetræ på ca. halvanden meter i højden kan fås for 150•200 kr. i en planteskole, mens en Magnolie i samme højde koster op imod 1.000 kr).

Eksempel: Hvad koster det at lave en plantekasse eller kumme?

- Hvor stor skal den være?
- Hvad slags materiale skal den laves af?
- Hvilke dimensioner, hvilke materialetykkelser?
- Genbrugsmaterialer eller nyindkøb?
- Skal den tømres sammen efter de forhåndenværende søms princip eller med nye solide beslag og skruer?
- Hvor robust skal den være? Skal den kunne flyttes rundt og være nem at reparere?
- Skal der indlægges fiberdug, vandingsanlæg og drænsystem?
- Hvad slags jord skal der i kassen?
- Og hvilke planter?
- Kan I selv klare arbejdet, eller vil I hellere betale Jer fra at få det gjort?

Med forbehold for alt det ovenstående følger her nogle omtrentlige enhedspriser på diverse materialer og anlægsarbejder:

Køb af materialer excl. fragt og indbygning: Ca.-priser inkl. moms

Fliser	125-200 kr. pr. m^2	
Brosten (portugisiske etc.)	300-400 kr. pr. m^2	
Brosten (nordiske, slidte)	600-700 kr. pr. m^2	
Kantsten (beton)	100-200 kr. pr. m	
Kantsten (granit – portugisisk etc.)	250-300 kr. pr. m	
Kantsten (gammel nordisk)	300-600 kr. pr. m	
Lergrus	200-250 kr. pr. m^3	Udlægges på stabilgrus i 5-10 cm tykkelse
Stabilgrus	Ca. 200 kr. pr. m^3	Udlægges i 15-20 cm tykkelse til fodgængertrafik, 20-30 cm til kørsel
Gartnermakadam / skeletjord	300-400 kr. pr. m^3	Kan bruges i stedet for stabilgrus
Sandkassesand	150-200 kr. pr. m^3	
Faldunderlagsgrus	400-500 kr. pr. m^3	Udlægges normalt i 20-30 cm tykkelse, afhængigt af faldhøjden
Ren muldjord	125-150 kr. pr. m^3	NB: Jord skrumper ca. 25%, når det sætter sig i bedet!
Ren råjord	40-60 kr. pr. m^3	
Barkflis	150-250 kr. pr. m^3	Udlægges i 10-15 cm tykkelse
Græsfrø	40-60 kr. pr. kg	Udsås med 2-3 kg pr. 100 m^2
Rullegræs	25-50 kr. pr. m^2	Husk jordbehandling før udlægning
Forårsløg	3-10 kr. pr. stk.	Og der skal mange til!
Stauder	25-50 kr. pr. stk.	3-7 stk. pr. m^2 afhængigt af plantevalg
Hækplanter, billige buske	10-20 kr. pr. stk.	
Dyre buske (fx en stor magnolie)	500-2.000 kr. pr. stk.	
Billige træer (fx et 2-3 år gammel Egetræ)	50-100 kr. pr. stk.	
Dyre træer (fx en stor Paradisæble)	500-5.000 kr. pr. stk.	

Udførelse af anlægsarbejder (ved professionel anlægsgartner):

Rydning og bortkørsel af ren jord	250-350 kr. pr. m^3	
Rydning og bortkørsel af forurenet jord	1.000-1.250 kr. pr. m^3	
Rydning og bortkørsel af fliser	75-100 kr. pr. m^2	
Rydning og bortkørsel af rent asfalt (til genbrug)	250-350 kr. pr. m^3	
Rydning og bortkørsel af asfaltforurenet jord, grus, sten (til sikret losseplads)	1.000-1.250 kr. pr. m^3	Klassificeret som forurenet jord
Udlægning af 20 cm stabilgrus	100-125 kr. pr. m^2	Inkl. levering af grus
Udlægning af lergrus på forberedt grusoverflade	40-60 kr. pr. m^2	Excl. levering af grus
Lægning af fliser på forberedt grusoverflade	150-250 kr. pr. m^2	
Sætning af brosten på forberedt grusoverflade	200-300 kr. pr. m^2	
Sætning af kantsten i beton	150-200 kr. pr. m	Excl. kantsten, beton, gravning af rende
Udlægning af 10 cm asfalt på forberedt stabilgrus	350-400 kr. pr. m^2	Inkl. levering af asfalt
Opsætning af havemur	1.300-1.500 kr. pr. m^2	Målt som lodret flade – også under jord

Henvisninger

Det kan være lidt af en jungle at finde ud af, hvem man skal henvende sig til, hvis man ønsker at lave forbedringer i sin gård og har brug for andres hjælp og tilladelser. Denne lille liste skulle gerne være en hjælp til at finde vej gennem junglen:

Overordnede indgange til information:
- Kontakt Agenda 21 Centrene bag denne publikation, se tlf. nr. og e-mails på side 2.
- Agenda 21 Centrene i København www.miljoe.kk.dk > Borger > Lokale miljøaktiviteter > Agenda 21 Centre
- Københavns Kommune, tlf. 33 66 33 66, www.kk.dk (bl.a. Center for Bolig og Byggeri, - By og Trafik, - Miljø, se også: Genveje til Teknik- og Miljøforvaltningen, m.m.).
- Borgerservice i Københavns Kommune, tlf.: 70 80 70 60 www.kk.dk/borgerservice

Teknisk rådgivning, idéforslag:
- Agenda 21 Centre (se ovenfor)
- ByhaveNetværket, tlf. 33 31 30 48, www.byhavenetvaerket.dk.
- VesterGror, tlf. 33 25 70 79 www.vestergror.dk

Vedr. egentlige gårdsammenlægninger, med mulighed for offentlig finansiering:
- Grønne Gårde, tlf. 33 66 47 60, www.gg.kk.dk

Organisationen Grønne Gårde er pr. 1. april 2007 opdelt i Center for Bydesign, - Anlæg og Udbud, - Parker og Natur. Telefon og e-mail er fastholdt.

Bygningstegninger, myndighedsgodkendelser etc.:
- Bygningstegninger: Byggesagsafdelingen, Center for Byggeri, Ottiliavej 1, 2500 Valby, tlf. 33 66 52 00 (hjemmeside via www.kk.dk)
- Tilladelser til at grave i fortov m.v.: Læs om fagcentre i Teknik- og miljøforvaltningen på www.tmf.kk.dk. Vej og Park er fra 1. april 2007 opdelt i 4 fagcentre: Center for Park og Natur, - Veje og Renhold, -Trafik samt - Anlæg og Udbud.

Udførende entreprenører:
- Anlægsgartnere beskæftiger sig med anlæg og drift af udearealer – fra plantning og fældning af træer over flytning af jord og anlæggelse af græsplæner til opførelse af skure, trapper, pergolaer i alle slags materialer – træ, stål, glas, beton.

På hjemmesiden www.dag.dk findes en oversigt over anlægsgartnere med søgefunktion for lokalområder.
- ByhaveNetværket hjælper gerne med at finde frem til anlægsgartnere og planteskoler, som kan håndtere en målsætning om økologi i projektet, og som er indstillede på at samarbejde med beboerne over et længere forløb med dialog og måske beboerdeltagelse i anlægsfasen: www.byhavenetvaerket.dk.

Indkøb af materialer:
Slå op i telefonbogen eller på nettet.
- Planteskoler og byggemarkeder: Se telefonbogen.
- Tømmer: Se telefonbogen for nærmeste trælast eller tømmerhandel eventuelt savværk. Spørg efter certificeret træ!
- Genbrugsmaterialer: Genbyg, RGS 90 A/S.
- Blomster- og græsfrø: Nykilde, Hunsballe, Prodana, Leopolds Rullegræs.
- Økologiske frø m.m.: Solsikken, Frøbutikken, Urtegartneriet. (Se evt. forhandlerguide på www.havenyt.dk).
- Økologisk gødning: Binadan, Animix, Solsikken
- Barkflis, muld, grus o.tilsv.: Anlægsgartnere, byggemarkeder, Solum (= Dansk Jordforbedring), RGS 90 A/S, m.fl.
- Fiberduge, Kokosreb m.m.: Byggros, Green & Blue Products
- MONA Plant System (Vandingssystemer til plantekasser): Thuesen Jensen A/S.
- Træbeskæring, træpleje: Sitas med mange flere andre professionelle anlægsgartnere
- Grønne tage/vegetationsmåtter: VegTech, Nykilde, Green & Blue Products, landskabsarkitekt Angela Beck Møller
- Betonfliser, m.m.: SF-sten, Unicon, IBF Sterkende m.fl. (kontaktes normalt via entreprenør)
- Leje af maskiner: Der findes flere udlejningsfirmaer for entreprenørmaskiner. Se telefonbogen.

Interesseorganisationer med specialviden, der kan være nyttig:
- DOF – Dansk Ornitologisk Forening, tlf. 33 28 38 00, www.dof.dk
- Landsforeningen Praktisk Økologi, tlf. 70 20 83 83, www.oekologi.dk
- www.havenyt.dk (Landsforeningens Praktisk Økologis hjemmeside specielt om økologisk havebrug)

Litteratur:
- *Gør byen lidt vildere! Økologiske byhaver - fra idé til virkelighed,* ByhaveNetværket 2002, ISBN 87-988677-0-9.
- *Sjovere legepladser – nemme og billige ideer.* Tina Nyrop-Larsen. Frie Børnehavers Forlag 2003, ISBN 87-87886-59-6.
- Plant legepladsen grøn. Signe Dinsen m.fl. Udgivet af Matas Miljøfond m.fl., 2005.
- *Klima & Livsstil – de globale udfordringer og lokale handlemuligheder*, Agenda 21 Østerbro Kontoret, Ryvang Lokalråd, 2006, www.jdmcom.dk. ISBN 87-991759-0-8.

Tilskud:
Der er desværre ikke så mange steder, hvor man kan søge penge til forskønnelse af gården. Det sikreste kan være at henvende sig til det lokale Agenda 21 Center og bede dem om hjælp til at finde mulige donorer.

Blandt de mulige tilskudsgivere kan nævnes:
- Matas Miljøfond giver mindre summer til indkøb af planter samt fjernelse af asfalt. Ansøgningsfrister 1. maj og 1. december. www.matas.dk > Om Matas > Matas og Miljøet > Miljøfonden / Matas Miljøfond.
- Københavns Kommunes Agenda 21 pulje, Lokale Agenda 21 midler giver normalt kun tilskud til projekter, som har et markant og nyskabende indhold i forhold til miljøarbejde og borgerinddragelse i de lokale bydele. Kontakt Københavns Kommune eller dit lokale Agenda 21 Center.
- Tilskudsdeklarationsmidler, Center for Bydesign, støtte til beboerlokaler og friarealer.
- Friluftsrådet giver kun tilskud til projekter, som er offentligt tilgængelige.
- Eventuelt lokale bank-filialer, og tilsvarende.

Held og lykke med gårdforskønnelsen!

Poul Erik Pedersen

GØR GÅRDEN LIDT GRØNNERE

Hvordan kan man
med simple midler og for få penge
lave forbedringer i sit gårdmiljø?

ISBN 978-87-991759-1-8